

Türkiye’de Cumhurbaşkanının Halk Tarafından Seçilmesinin Hükümet Sistemi Üzerine Etkileri

Veysel ERAT*

Özet

Çalışmanın amacı 2007 yılında yapılan Anayasal değişiklik ile Cumhurbaşkanın halk tarafından seçilmesinin mevcut hükümet sistemini nasıl etkilendiğini ortaya koymak ve mevcut hükümet sistemi tartışmalarına tarihsel vurgu ile katkı sağlamaktır. Hükümet sistemleri toplumsal ve siyasi etkenlerle şekillenen bir olgudur. Bu amaçla çalışmanın birinci bölümünde, hükümet sistemlerinden başkanlık, yarı başkanlık ve parlamenter rejim en uygun örnekleri olan ABD, Fransa ve İngiltere üzerinden incelenmiştir. İkinci bölümde Türkiye’de hükümet sisteminin tarihsel gelişimi anlatılmış ve son bölümde ise 2007 Anayasal değişikliğinin hükümet sistemine etkileri incelenerek yeni hükümet sisteminin nereye oturtulacağı ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Hükümet Sistemi, Parlamenter Rejim, Yarı Başkanlık, Anayasa Değişikliği

The Impacts of the Election of the President Directly by the Public on the Political System in Turkey

Abstract

The aim of the study is to present how the current political system is affected by the election of the President directly by the public due to the Constitutional change made in 2007 and contribute towards the current political system discussions with historical highlights. Political systems are the phenomena formed by the social, political, and diplomatic factors. Along with this aim, the presidential system, the semi-presidential system and the parliamentary system of the political systems are analysed over the most appropriate examples, the USA, France and England in the first chapter of the study. In the second chapter, the historical progress of the political system in Turkey has been described. In the last chapter, the impact of the Constitutional change of 2007 on the political

* Araştırma Görevlisi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi, veysel.erat@deu.edu.tr.

system has been examined and the ways how the new political system will be embedded have been proposed.

Keywords: *Political System, Parliamentary System, Semi-Presidential System, Constitutional Change*

1. GİRİŞ

Bir devletin hükümet türü/tipi, yasama, yürütme ve yargı organlarının nasıl örgütlendiği ile açıklanır.¹ Devlet içindeki üç temel kuvvet olan yasama, yürütme ve yargının dağıtım ve düzenlenişine göre farklı adlandırılan hükümet sistemleri, yönetimin yapısını resmetmektedir. Tasnife konu olan bu üç kuvvetin nerede odaklandığı ve kimler tarafından kullanılacağı konusunda egemen düşünce, maddi güç ve politik aktörlerle birlikte tarihsel, toplumsal ve siyasal koşullar belirleyici olmaktadır. Bir devletin hükümet sistemlerindeki tercih genellikle o devletin bir seçimi değil anılan koşulların ortaya çıkardığı bir sonuçtur.

Türkiye’de tarihsel olarak incelendiğinde, mutlak monarşiden 1876 yılında parlamentolu bir yapıya geçiş, seçilmişlerden oluşan Meclis-i Mebusan’ın parlamento içindeki zamanla artan rolü ve 1909 yılında parlamenter sistemin benimsenmesi, toplumsal değişim ve siyasal koşulların bir sonucudur. 1921 Anayasası ile benimsenen meclis hükümeti sistemi dönemin olağanüstü koşullarının bir gereğidir. 1924 Anayasası hükümet sistemi açısından değerlendirildiğinde, meclis hükümeti sistemi ile parlamenter sistemin karma bir şekilde benimsendiği ve parlamenter hükümet sistemine geçiş için bir köprü niteliğindedir. Son olarak 1961 Anayasası ile benimsenen parlamenter hükümet sistemi 2007 yılına kadar devamlılığını korumuştur. Ancak 2007 yılında Anayasa değişikliği yapılarak cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi esasının benimsenmesi ile birlikte, mevcut sistemin hangi tür hükümet sistemi üzerinde oturtulacağı tartışma konusu olmuştur. Yeni Anayasa yapım süreci ile de başkanlık sistemi eklenince, hükümet sistemi meselesi Türkiye’nin gündemine oturmuştur.² Bu çalışma ile amaçlanan cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesinin hükümet sistemi üzerine etkilerini incelemek ve mevcut hükümet sistemi tartışmalarına tarihsel, toplumsal ve siyasal vurgu ile katkı sağlamaktır.

Bu çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde hükümet sistemlerinin genel özellikleri anlatılarak, tartışma konusu olan başkanlık, yarı başkanlık ve parlamenter hükümet sistemleri uygulandıkları ülkeler-

1 Iona Mária Szilágyi, ‘Presidential Versus Parliamentary Systems’, AARMS, Vol. 8, No.2, 2009, p. 307.

2 Mehmet Merdan Hekimoğlu, ‘Türkiye’deki Hükümet Sistemi Tartışmalarına Eleştirel Bir Bakış’, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, Cilt. 1, Sayı. 1, 2012, s. 3.

de varlık koşulları etrafında incelenecektir. Bu hükümet sistemleri dışında da başkancı, başkanlı, süper- başkanlık ve aralıklı başkanlık gibi hükümet sistemleri bulunmaktadır. Ancak özellikleri itibariyle farklı bir hükümet sistemi ortaya çıktığında literatürde baskın türler olan başkanlık, yarı başkanlık ve parlamenter rejim üzerinden tartışıldığı için çalışmanın hedefi gereği bu üç tür anlatılacaktır. İkinci bölümde, Türkiye’de hükümet sistemleri tarihsel olarak anlatılarak, üçüncü bölümde 2007 yılında yapılan Anayasal değişikliğin mevcut hükümet sistemi üzerine etkileri incelenecektir.

2. HÜKÜMET SİSTEMLERİ

Devletlerin demokratik gelişimleri, egemen maddi güç ve onun düşün yapısı ile birlikte bunlarla ilişki içinde olan üretim ilişkileri ve sınıf yapısı ile ilgilidir. Konu ile ilgili kapsamlı bir çalışma yapan Barrington Moore Jr., *Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri* adlı çalışmasında İngiltere, Fransa ve Amerika’da demokratik parlamenter yapıların burjuva devrimleri ile, Almanya ve Japonya’da tepeden devrimlerin sağ diktatörlüklerle (faşist yönetimlerle) ve Çin ve Rusya’da sol diktatörlüklerin (komünist anlayışın) köylü devrimleriyle ilişkisini ortaya koymuştur.³ Bu rejimlerin benimsediği hükümet sistemi veya diğer bir ifade ile yasama, yürütme ve yargı kuvvetlerinin düzenlenmesi bu ilişkilerin yansıdığı alanlardan biridir.

Anayasa hukuku teorisine göre yönetimin kurumsal yapısını betimleyen hükmet şekli,⁴ devlet içindeki kuvvetlerin dağıtım ve düzenlenişine dayanarak demokratik olsun veya olmasın tüm rejimlerin uygulanış biçimi olarak tanımlanabilir.⁵ Hükümet sistemleri devletin üç temel kuvveti arasındaki ilişkiye göre sınıflandırılır.⁶ Diğer bir ifade ile bu kuvvetlerin ayrılığı ve birliğine göre bir sınıflandırmaya tabi tutulmaktadır.⁷ Hükümet sistemlerinin sınıflandırılması, devlet iktidarının belirleniş şekli, kimler tarafından kullanıldığı ve nerede odaklandığı ile ilgilidir.⁸ Hükümet sis-

3 Barrington Moore Jr., *Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri*, (Ankara: Verso Yayıncılık, 1989).

4 Günsev Evcimen, ‘Başkanlık Hükümet Sistemi: ‘Ratio Politica’sı ve Türkiye’, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt. 47, Sayı. 1, 1992, s. 317.

5 Mehmet Merdan Hekimoğlu, *Anayasa Hukukunda Karşılaştırmalı Demokratik Hükümet Sistemleri ve Türkiye*, (Ankara: Detay Yayıncılık, 2009), s. 5.

6 Süleyman Sırrı Terzioğlu, *Anayasa Hukuku*, (Adana: Karahan Kitabevi, 2011), s.13.

7 Kemal Gözler, *Anayasa Hukukuna Giriş*, (Bursa: Ekin Yayın Dağıtım, 2004), s. 82.

8 Bülent Yücel, ‘Yarı Başkanlık Sisteminin Hükümet Modeli Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma: Fransa Modeli ve Komünizm Sonrası Polonya’, AÜHF, Cilt. 52, Sayı. 4, Ankara, 2003, s. 336.

temleri sınıflandırılırken yasama ve yürütme kuvvetleri esas alınır⁹ ve tüm demokratik hukuk devletlerinde yargı kuvvetinin bağımsız olması gerektiği kabul edildiği için hükümet şekli tanımlanırken tasnife esas olmaz.¹⁰

2.1. Kuvvetler Birliği

Yasama ve yürütme kuvvetlerinin tek bir organda birleşmesi olarak tanımlanan kuvvetler birliğinde;¹¹ kuvvetlerin yürütmede toplandığı durum mutlak monarşi veya diktatörlük, kuvvetlerin yasamada birleşmesi durumunda, buna meclis hükümeti sistemi denir.¹²

Mutlak Monarşi ve Diktatörlük

Etimolojik olarak monarşi, tek bir şahsın hakimiyeti altında olan riyaset sistemidir.¹³ Devlet içinde tek ve en önemli yetkiye sahip olan hükümdar yasama ve yürütme kuvvetlerini elinde bulundurduğu sisteme mutlak monarşi denir.¹⁴ Hükümdar hem kanun koyucu hem de kanunun yürütücüsü olmaktadır.¹⁵ İktidarın hükümdar tarafından bu denli sınırsız kullanımının altında yatan neden, sınırsız yetkilerin temelinde ilahi gücün mevcut olduğu kabulüdür.¹⁶ İktidarın tek elde toplanmasının diğer bir şekli diktatörlük veya tiranlıktır. Diktatörlüğün monarşiden farkı, iktidarı ele geçirmesi ve meşruiyeti noktasındadır. Monarşilerde devletin başındaki kişi bu görevi veraset yolu ile devralmıştır ve ülke içinde egemen olan hanedanın bunu hak ettiği düşüncesi vardır. Buna karşıt olarak diktatör, iktidarı zor kullanarak veya seçimlerle ele geçirmiş olabilir ve meşruiyet kaynağını ideoloji, din, karizma gibi unsurlara dayandırabilir.¹⁷ Diktatör-

9 Gözler, Anayasa Hukukuna Giriş, s. 82.

10 , Hasan Yavuz ve Bülent Tunç, 'Avantaj ve Dezavantajlarıyla Başkanlık sistemi', TBB Dergisi, Sayı. 81, 2009, s. 3.

11 Mehmet Parsak, 'Parlamentar/Başkanlık/Yarı Başkanlık Hükümet Sistemlerine Genel Bir Bakış Ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Hükümet Sistemi', TESAV, M. N.1 , s. 1.

12 Mehmet Kahraman, 'Hükümet Sistemi Tartışmaları Bağlamında Başkanlık Ya Da Yarı-Başkanlık Sistemlerinin Türkiye'de Uygulanabilirliği', Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt. 9, Sayı. 18, 2012, s. 433; Gözler, Kemal, Anayasa Hukukuna Giriş, s. 83.

13 Andrew Heywood, Siyasetin Temel Kavramları, Çev: Hayrettin Özler, (Ankara: Adres Yayınları, 2012), s.287; Kemal Gözler, 'Hukuk Açısından Monarşi ve Cumhuriyet Kavramlarının Tanımı Sorunu', Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Sayı. 54-1, s.52.

14 Gözler, Anayasa Hukukuna Giriş, s. 85.

15 Müzeyyen Eroğlu, 'John Locke'nin Devlet Teorisi', Akademik Bakış Dergisi, Sayı. 21, 2011, s. 6.

16 Serap Yazıcı, Anayasa-I, (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 2012), s. 18.

17 Mümtaz'er Türköne, Siyaset, (İstanbul: Etkileşim, 2012), s. 130.

ler yasanın üzerinde ve anayasal sınırların ötesinde davranan, keyfi ve denetlenmeyen yetkiler kullanan kişilerdir.¹⁸

Meclis Hükümeti Sistemi

Yasamanın hem kanun yaptığı hem de kanunu uyguladığı sisteme meclis hükümeti sistemi veya konvansiyonel sistem denir.¹⁹ Yasama yetkisi bizzat meclis tarafından kullanılırken, yürütme yetkisi meclisin memuru statüsündeki icra vekilleri aracılığı ile kullanılır.²⁰ Bu anlamda, yürütme organı meclisin görevlisi durumundadır.²¹ Yasama organının direktiflerine göre hareket eden ve kendisine ait bağımsız bir politikası olmayan bir kurum söz konusudur.²² Bu sistem, egemenliğin bölünmezliği ilkesine dayanmaktadır.²³ Her ne kadar genel iradeye atfen ortaya atılsa da meclis hükümetinin demokratik uygulamaları olduğu gibi demokratik olmayan uygulamaları da vardır.²⁴ Meclis Hükümetinin genel özellikleri şunlardır:

- Bir devlet başkanı ve başkanlık makamı yoktur.²⁵

- Yürütme organının üyeleri- icra vekilleri- meclis tarafından tek tek seçilir ve gerektiğinde meclis tarafından görevden alınırlar.²⁶

- Meclis yürütme tarafından alınan kararları iptal edebilirken²⁷ yürütmenin- icra heyetinin- meclis karşısında kullanabileceği hiçbir hukuki araç yoktur.²⁸

18 Andrew Heywood, *Siyaset*, (Ankara: Liberte, 2006), s. 539.

19 Kemal Gözler, (Bursa: Kısa Anayasa Hukuku, Ekin Basın Yayın Dağıtım, 2013), s. 67.

20 Necmi Yüzbaşıoğlu, *Anayasa Hukuku El Kitabı*, (İstanbul: Beta Basım, 2008), s. 16.

21 Erdoğan Teziç, *Anayasa Hukuku*, (İstanbul: Beta Basım, 2012), s. 473.

22 Erdal Onar, *Başkanlık Sistemi*, Haz. Teoman Ergül, (Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2005), s.72.

23 Fevzi Demir, *Demokrasilerde Hükümet Sistemleri ve Başkanlık Hükümeti Rejimi*, (İzmir, EGİAD,1998), s. 17.

24 Hasan Buran, ‘Siyasal Rejimin Sınıflandırılması Yeniden Gözden Geçirilmesi Üzerine’, *Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt. 14, Sayı. 1, 2009, s.76.

25 Gözler, *Kısa Anayasa Hukuku*, s.68; Yazıcı, s.46.

26 Teziç, s. 474; Gözler, *Kısa anayasa Hukuku*, s. 68.

27 Teziç, s. 474.

28 Gözler, *Kısa anayasa Hukuku*, s. 68.

2.2. Kuvvetler Ayrılığı

Kamu hukuku ve siyaset bilimi literatüründe çokça tartışılan ve üzerinde yazılan konulardan biri olan kuvvetler ayrılığı;²⁹ yasama, yürütme ve yargı organlarının her birinin sadece kendi işlevini yerine getirmesi ve bu kuvvetlerin kişiler ve organlar açısından ayrılmasıdır.³⁰ Kuvvetler ayrılığı teorisinin çağdaş fikir babası Montesquieu kabul edilse de³¹ ondan önce en iyi hükümet sisteminin arayışında olan filozof Aristo, devletin faaliyetlerini üçe ayırır ve her faaliyetin bir organa verilmesi gerektiğini söyler.³² Bunlardan müzakerede bulunan fonksiyon, devletin önemli meseleleri ve umumi politikalar ile meşgul olur. Savaş ve barış yapmak, kanun yapmak, ölüm cezası vermek ve mali kontrol yapmak bu fonksiyonun görev alanına girer. İkinci fonksiyon; kumanda makamıdır ve bugünkü yürütmeye denk gelmektedir. Devletin son fonksiyonu adalet fonksiyonudur ve günümüz yargı erkine karşılık gelmektedir.³³

Millet egemenliği ve temsili hükümet açısından kuvvetler ayrılığını ilk inceleyen Locke'dir.³⁴ Locke kuvvetlerin ayrılmasının gerekliliğini şu şekilde ifade etmektedir. Yasalar çok kısa bir süre içinde çıkarılacağından yasanın sürekli toplantı halinde olmasına gerek yoktur. Yasa yapma gücünü elinde bulunduranlar, iktidarı elde tutmanın cezp ediciliğine kapılıp yasaların yürütülmesi iktidarını da elde etmeye çalışabilirler. Bu durumda kendilerini yapmış oldukları yasalardan muaf tutabilir ve yasanın uygulanması sırasında yasayı kendi çıkarlarına kullanabilirler. Bu nedenle yasa yapıcılarının yeteri kadar toplanması, yasalar yapıldıktan sonra dağılmaları ve kendilerinin de bu yasalara uyması idealdir. Locke diğer iki iktidarı yürütme ve federatif iktidar olarak adlandırmaktadır. Bunlardan yürütme iktidarı, yasaların yürütülmesini, federatif iktidar da dışarıdan gelebilecek yarar ve sakıncalara karşı, kamu çıkarını ve güvenliğini sağlar.³⁵

Kuvvetler ayrılığını teorileştiren³⁶ ve günümüzdeki şeklini almasını sağlayan³⁷ Montesquieu'dur. Montesquieu, her hükümetin sahip olduğu

29 Mehmet Turhan, Hükümet Sistemleri ve 1982 Anayasası, (Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No: 9, 1989), s. 3.

30 Mustafa Erdoğan, Anayasal Demokrasi, (Ankara, Siyasal Kitabevi, 2010), s. 199.

31 Ozan Ergül, Türk Anayasa Mahkemesi ve Demokrasi, (Ankara: Adalet Yayınevi, 2007), s. 76.

32 Servet Tanilli, Devlet ve Demokrasi, (İstanbul, Say Kitap, 1981), s. 375.

33 İlhan Akipek, 'Kuvvetler ayrılığı Nazariyesinin doğmasına amil Olan Fikirler', Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt. 9, Sayı. 1-2, 1952, s. 168-169.

34 Turhan Feyzioğlu, 'Kuvvetler Ayrılığı Nazariyesi', SBOD, 1947, Cilt. 2, s. 51.

35 John Locke, Yönetim Üzerine İkinci İnceleme, Çeviren: Fahri Bakırcı, (Ankara: Ebabel, 2012), s. 95-96.

36 Kemal Gözler, Anayasa Hukukunun Genel Teorisi, (Bursa: Ekin Basın Yayın Dağıtım, 2011), s. 540.

37 Eroğlu, s. 2.

üç kuvvetin bulunduğunu ve bunların; yasama, devletler hukukuna bağlı şeyler açısından yürütme ve medeni hukuka bağlı olan konuları yürütme kuvvetleri olduğunu belirtir. Bunlardan ilki için; prens, geçici veya sürekli kanunlar yapar ve bu kanunları tadil eder veya yürürlükten kaldırır. Kuvvetlerin ikincisinde, prens barış ya da savaş yapar, elçi gönderir veya kabul eder, kamu güvenliğini sağlar ve işgallere karşı durur. Üçüncü kuvvette de suçluları cezalandırır, kişiler arasındaki anlaşmazlıklarla karar verir. Montesquieu bu kuvvete yargılama kuvveti demektir.³⁸

Kuvvetler ayrılığı, mutlak monarşilerin baskıcı düzeninden kişi hak ve özgürlüklerinin güvence altına alındığı liberal demokratik rejimlere geçişin göstergesi olarak görülmektedir.³⁹ Oysa kuvvetler ayrılığı, kapitalist gelişmeye bağlı olarak ortaya çıkan yeni sınıfın (burjuva sınıfının), tüm Avrupa’da 1840’lara kadar siyasal iktidarı etkisi altına alma ve sınırlama amacı çerçevesinde işlevsellik kazanmıştır. Diğer taraftan dâhil olduğu sınıfta hem siyasal hem de ekonomik bir özne olan birey çıkarının siyasal iktidar karşısında korunması amaçlanmıştır.⁴⁰

Tarihsel olarak kuvvetler ayrılığı kapitalist ulus devletin oluşumunda önemli rol oynamıştır. Kıta Avrupa’sı ve Kuzey Amerika’da kapitalizmin egemen üretim biçimi haline gelmeye başlaması ile birlikte kuvvetler ayrılığı, kurumların mevcut ekonomik yapı ile uyumlu olarak şekillenmesinin aracı olmuştur. Özellikle Batı Avrupa’da aristokrat ağırlıklı parlamentolara, kapitalist gelişmeyle ortaya çıkan burjuva sınıfı girmeye başlamıştır. Kapitalizm aracılığı ile siyasal düzen içinde baskın unsur haline gelen yeni ekonomik yapının gerektirdiği hukuki çerçeve siyasal iktidarı bölmüştür. Böylece yürütme organı monarşik egemenliğin niteliğini taşıırken, yasama organı ulus egemenliği ile yeniden şekillenmiştir. İngiltere’de 17. yüzyılın ortaları Fransa’da 17. yüzyılın sonları ve 18. yüzyılın başlarında siyasal iktidar nitelik değiştirmiş ve iki ayrı görünüm kazanmıştır.⁴¹ Amerika ise çağdaş kapitalist demokrasiye geçerken İngiltere ve Fransa’dan farklı bir yol izlemiştir. Amerika’da ticari tarım öncesi aristokrasi ve kral arasında bir siyasal savaşım yaşanmamış ve Asya ve Avrupa’daki gibi büyük köylü sınıfı oluşmamıştır. Ancak *Amerikan Bağımsızlık Savaşı* ile tarım ve endüstri dönemlerini birbirinden ayıran şiddet olayları olarak ele alınan İç Savaş,

38 Baron de Montesquieu Charles de Secondat, , *The Spirit Of Laws*, (Canada: Batoche Boks, 2001), s. 173.

39 Oktay Uygun, ‘Küreselleşme ve Değişen Egemenlik Anlayışının Sosyal Haklara Etkisi’, *Anayasa Yargısı* 20, (Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayını, 2003).

40 Örsan Akbulut, ‘Siyasal İktidarı Kullanma Aracı Olarak Başbakan’, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt. 36, Sayı. 1, s. 58.

41 Akbulut, s. 58.

yirminci yüzyılın ortalarında Amerika'nın dünyanın önde gelen endüstri kapitalizmi demokrasisini oluşturmasında önemli etkenler olmuştur.⁴² Fakat Amerika'da başkanlık sistemi İç Savaş'tan çok daha önce 1787 Amerikan Anayasası'nda benimsenmiştir.

Sonuç olarak İngiltere, Fransa ve Amerika'da devrimler ve iç savaş batı demokrasisinin kapitalizmle birlikte var olmalarına ve birleşmelerine yol açmıştır.⁴³ Fransa ve İngiltere'de burjuvazinin parlamentoda artan ağırlığı paralelinde siyasal iktidarda değişim meydana gelmiş ve kuvvetler ayrılığı, siyasal bir düzen olarak ortaya çıkmıştır. İlk kez Amerika'da uygulanan kuvvetler ayrılığı her iki örnekten farklı bir özgünlüğe sahiptir. Bu anlamıyla kuvvetler ayrılığı, kapitalist gelişim ve onun ilişkili olduğu üretim biçimi, maddi ve düşünsel anlamda egemen sınıfla ilişkili iken; başkanlık, yarı başkanlık ve parlamenter sistem şeklinde ayrılımlarında ise genellikle ülkenin siyasal gelenekleri belirleyici olmuştur.

Başkanlık sistemi

Başkanlık sistemi liberal demokratik yönetim sistemlerin en eskilerindedir ve iki yüzyıldan fazla süredir Amerika Birleşik Devletleri'nde kendine özgü koşulları nedeniyle⁴⁴ başarılı bir şekilde uygulanmaktadır.⁴⁵ 1787'de küçük bir grubun beş haftalık çalışması ile yazılan⁴⁶ Amerikan Anayasası'nın benimsediği başkanlık sistemi, üzerinde önce düşünülmüş sonra hayata geçirilmiş bir hükümet sistemidir.⁴⁷ Kısa sürede yazılmasına rağmen üzerinde uzlaşa sağlanabilmesi için aylar geçmesi gerekmiştir. Amerikan Anayasası ile ortaya çıkan anayasal ve idari sistemlerin tümü tarihsel köken olarak çeşitli olsa da büyük oranda iç etkenlerden etkilenmiş, özgün bir Amerikan ürünüdür.⁴⁸ 18. yüzyıl koşullarında *westminister modeli* demokrasisine karşı çıkış olarak yapılan bağımsızlık savaşı sonunda *Kurucu Babalar* olarak adlandırılan grup tarafından yapılmıştır.⁴⁹ Bağımsızlık

42 Moore Jr., s. 91.

43 Moore Jr., s. 4.

44 Ertan Beceren, Gökhan Kalağan, 'Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Sistemi; Türkiye'de Uygulanabilirliği Tartışmaları', İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl. 6, Sayı. 11 Bahar 2007/2, s. 176.

45 Rıza Aslan, Kuvvetler Ayrılığı Teorisi ve Uygulamalı Örnekleri, (Bursa: Dora Basın Yayım Dağıtım, 2010), s. 173.

46 İhsan Burak Birecikli, 'Amerika'nın Kuruluşu ve ABD-Avrupa İlişkileri (1776-1876)', ABD ve Büyük Ortadoğu İlişkileri Özel Sayı.s. 95.

47 Burhan Kuzu, Türkiye İçin Başkanlık Sistemi, (İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1997), s. 7.

48 Ferrel Heady, 'Karşılaştırmalı Bir Bakışla Amerikan Anayasal ve İdari Sistemleri', Çeviren: İstar B. Tarhanlı, İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi, Yıl. 8, Sayı. 1-3, s. 61.

49 Hasan Tahsin Fendoglu, 'Başkanlık Sistemi', İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Cilt. 2 Sayı. 2, 2012, s. 41.

savaşı sonunda on üç farklı koloninin bağımsızlıklarını koruyarak ortak hareket etme istekleri, merkezi gücün sınırlı kalmasını ve federal yapının korunmasını sağlamıştır.⁵⁰ İngiliz parlamentosunun kolonilere karşı ağır tedbirler kapsayan yasaları nedeniyle yasama organına karşı, koloni valilerinin yapmış oldukları baskılara karşı ise yürütme organına karşı güvensizliğin bir sonucu olarak yasama ve yürütme arasında denge sağlayan başkanlık sistemi benimsenmiştir.

Kuvvetlerin sert biçimde ayrıldığı⁵¹ bu sistemde, yasama ve yürütme kuvvetleri hem organ hem de fonksiyon olarak birbirinden bağımsızdır ve kuvvetler arasında tamamen kopuk değil, zayıf bir kontrol ve denge söz konusudur.⁵² Yürütme gücünü elinde bulunduran başkanın halkın oyu ile doğrudan⁵³ veya doğrudan benzeri⁵⁴ bir yöntemle seçildiği başkanlık sistemine, başkanlık hükümet sistemi, başkanlık rejimi, başkanlık demokrasisi veya başkanlıkçılık da denilmektedir.⁵⁵ Sistemin genel özellikleri şunlardır;

- Yasama ve yürütme işlevsel ve organik olarak birbirinden ayrılmıştır. İşlevsel olarak, yasama organı kanun yapma, yürütme organı ise bu kanunları uygulama ve hükümet etme ile görevlidir. Organik olarak ise, yasama ve yürütme kuvvetlerinin kullanımı ayrı organlar elindedir.⁵⁶

- Fonksiyonel olarak her kuvvet kendi işlevini yerine getirir ve bir diğerine karışmaz. Yasama yetkisi temsili meclise, yürütme yetkisi seçilmiş bir başkana aittir. Başkanın fesih yetkisi olmadığı gibi, meclisin de başkanı görevden düşürme yetkisi yoktur.⁵⁷

- Aynı kişi her iki organda birden görev alamaz ve başkan yasama organının çalışmasına katılamaz.⁵⁸

50 Bünyamin Bezci, ‘Demokrasi ve Başkanlık Sistemi’ Yönetim Bilimleri Dergisi (3: 2), 2005, s. 78.

51 Teziç, s. 501.

52 Yüzbaşıoğlu, s.17.

53 Muhittin Tataroğlu, ‘Parlamentar ve Başkanlık Sistemlerinde Siyasi İktidar ve Bürokrasi İlişkileri ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme’, Yönetim ve Ekonomi, 13/1, 2006, s. 102.

54 Emrah Karaca Eren, ‘Başkanlık Sistemi’nin Türk Parti Sistemi Açısından Türkiye’ye Uygulanabilirliği’, G.Ü. İİBF Dergisi, 3, 2002, s. 137.

55 Gözler, Anayasa Hukukunun Genel Teorisi, s.570.

56 Hayri Keser, ‘Türkiye ve Başkanlık Sistemi’, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt. 2 Sayı. 1, 2011, s. 33.

57 Erdoğan, a.g.e., s. 206-207.

58 Gözler, Anayasa Hukukunun Genel Teorisi, s.574-575.

Parlamenteer Rejim

Westminster modeli olarak da adlandırılan parlamenteer sistemin klasik örneği İngiliz devlet sistemidir.⁵⁹ İngiltere’de egemenlik, daima ortak bir nitelik taşımıştır ve Kral yetkilerini hiçbir zaman tek başına kullanmamıştır. Anglo Saksonlar döneminde Witans veya Wtenagemot, Norman istilası(1066) ile Magna Carta’nın ilanı(1215) arasındaki dönemde saray divanı ve Curia Regis diye isimlendirilen meclisler, kralın iktidarını sınırlayabilmişlerdi.⁶⁰ 1215 yılında İngiltere’de Magna Carta’nın ilan edilmesiyle, kralın vergi tekliflerini parlamenteonun onayına tabi kılması sonucunda, parlamento giderek kral karşısında güç kazanmaya başlamıştır.⁶¹ Magna Carta’yı ilan eden krallar gizli birer demokrat değillerdi, ancak vergileri arttırmak ve yerel iktidarı ellerinde tutanların desteğini almak amacıyla her bir bölgeden iki veya dört şövalye ve kasaba sakinini bölgedeki sorunlarını danışmak üzere bugünkü Londra’ya davet ettiler.⁶² 14. yüzyılda, baronların, şövalyelerin, ruhban sınıfının ve burjuvazinin ayrı ayrı temsil edildiği parlamento, birden fazla bölümden oluşan bir kurum haline geldi.⁶³ Bu yüzyılda toplumsal seviye farklılığı nedeniyle büyük derebeyleri ve küçük asiler ile komün temsilcileri ayrı meclislerde toplanmaya başladı.⁶⁴ Bu dönemde parlamento yasa yapıcı değildi ve seçilmişlerden oluşmuyordu ancak çıkar sahiplerinin kendi çıkarlarını korumak için birleştiiği parlamento, ileride demokratik bir yapının oluşması açısından önemliydi.⁶⁵ İngiltere’de parlamenteer sistemin başlangıcı olarak kabul edilen Magna Carta’yı takiben 1628 Haklar Dilekçesi ve 1688 Haklar Beynamesi gibi belgeler ile zamanla kralın yetkileri kısıtlanarak parlamenteer rejim İngiltere’de 18. yüzyılda somut bir nitelik kazanmıştır.⁶⁶

59 Mehmet Emin Akgül, ‘Kuvvetler Ayrılığı İlkesinin Dönüşümü ve Günümüz Demokratik Rejimlerindeki Anlamı’, Ankara Barosu Dergisi, Yıl:68, Sayı. 2010/4, s. 92.

60 Ergun Özbudun, ‘İngiltere’de Parlamento Egemenliği Teorisi’, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt. 25 Sayı. 1-2, 1968, s. 59.

61 İngiltere’de parlamenteonun gelişimi için bkz. Kemal Gözler, ‘İngiltere’de Parlamento Neden ve Nasıl Ortaya Çıktı: Malî Hukukun Anayasa Hukukundan Eskiliği Üzerine Bir Deneme’, Prof. Dr. Mualla Öncel’e Armağan, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 2009, Cilt. I, s.365-374

62 Michael G. Roskin, Çağdaş Devlet Sistemleri: Siyaset, Coğrafya, Kültür, Çeviren: Bahattin Seçilmişoğlu, (Ankara: Adres Yayınları, 2012), s. 25-26.

63 Birsen Örs, ‘Siyasal Temsil’, I.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, No. 35, 2006, Sayı.6. s. 1-22.

64 G. Mosca, ‘Magna Carta’dan 20’inci Asra Kadar İngiliz Anayasa Hareketleri’ Çeviren: Mukbil Özyörük, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt. 5, 1-4, s.38.

65 Örs, s. 11.

66 Hekimoğlu, Anayasa Hukukunda Karşılaştırmalı Demokratik Hükümet Sistemleri ve Türkiye, s. 109.

Kuvvetlerin ılımlı ayrılığına veya diğer anlamla kuvvetlerin işbirliğine dayanan ve temsili rejim türlerinden biri olan parlamenter hükümet sistemi,⁶⁷ siyasi açıdan sorumsuz devlet başkanı, yasama organına karşı sorumlu bakanlar kurulundan oluşan, eşitlik ve dengeye dayanan bir sistemdir.⁶⁸ İktidarın parlamentoda yoğunlaştığı⁶⁹ bu sistemin genel özellikleri şunlardır;

- Yürütme iki başlıdır.⁷⁰ Devlet başkanı ve bakanlar kurulundan oluşan iki başlı yani düalist bir yürütme söz konusudur.⁷¹

- Yürütme organının devlet başkanı kanadı, monarşik parlamenter rejimde veraset yoluyla belirlenirken, cumhuriyetlerde ise, yasama organının seçimi ile belirlenir. Kabine kanadı ise, parlamentonun içinden çıkmaktadır ve yine yasama organı tarafından belirlenir.⁷²

- Devlet başkanı siyasi olarak sorumlu değildir. Bunun sonucu olarak, parlamento devlet başkanının görevine son veremez. Ancak devlet başkanının vatana ihanet suçu işlemesi ve anayasayı ihlal etmesi durumunda, parlamento devlet başkanını görevden alabilir.⁷³

- Parlamenter rejimlerde, aynı kişi hem parlamento üyesi hem de hükümet içerisinde başbakan veya bakan olabilir.⁷⁴ Bunun doğal bir sonucu olarak, bakanlar kurulu yasama organının çalışmalarına katılır.⁷⁵

- Başbakan ve bakanlar, parlamentoya karşı siyasi sorumluluk taşımaktadırlar ve bu nedenle parlamentonun güvenini sağlamaları gerekmektedir.⁷⁶

Yarı Başkanlık Rejimi

Yarı başkanlık rejimi, temsilin en bilinen örneği olan Fransa’da tarihsel nedenlerin zorunlu bir sonucu olarak cumhurbaşkanının halk tarafından

67 Teziç, s. 477.

68 Yüzbaşıoğlu, s.18.

69 Türköne, s. 139.

70 Erdoğan, s. 213; Gözler, Anayasa Hukukunun Genel Teorisi, s.589; İ.Halil Asilbay, ‘Parlamenter Sistem ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme’, TBB Dergisi, 2013 (104), s.253.

71 Hekimoğlu, Anayasa Hukukunda Karşılaştırmalı Demokratik Hükümet Sistemleri ve Türkiye, s. 133.

72 Gözler, Anayasa Hukukunun Genel Teorisi, s. 593; Hekimoğlu, Anayasa Hukukunda Karşılaştırmalı Demokratik Hükümet Sistemleri ve Türkiye, s. 133.

73 Erdoğan, s. 214.

74 Erdoğan, s. 213; Gözler, Anayasa Hukukunun Genel Teorisi, s 595.

75 Gözler, Anayasa Hukukunun Genel Teorisi, s 595.

76 Yüzbaşıoğlu, s.19; Gözler, Anayasa Hukukunun Genel Teorisi, s 595-596.

seçilmesi ile başlamış ve 1970’de Maurice Duverger’in politik kuruluşları konu alan kitabı ile akademik yazına girmiştir.⁷⁷ İngiltere’deki anayasal sürecin evrimsel gelişiminin aksine Fransa Devleti, demokratik açılımın yaşandığı 1789’dan itibaren meclis iktidarı, kişi iktidarı ve parlamenter iktidarı zaman zaman denemiştir. II. Dünya Savaşı boyunca Mareşal Peten tarafından yönetilen Fransa, de Gaulle’ün önderliğinde işgalden ve Vichy hükümetinden kurtulmuştur ve IV. Cumhuriyet ilan edilmiştir. Ancak III. Cumhuriyet’in neredeyse aynısı olan hükümet sistemi, kusurlar açısından bir öncekiyle benzer sonuçları doğurmuştur. Çok parçalı parlamento ve toplumsal çatışmalara neden olan Cumhuriyet’in istikrarsız yapısı nedeniyle 1958’e kadar ömürleri ortalama bir yılı bulmayacak şekilde 20 hükümet kurulmuştur.⁷⁸ 1954 yılında Cezayir ile Fransa arasında başlayan silahlı mücadelenin kendisi için bir sonuca bağlanmayacağı düşüncesi ile 1958’de Fransa hükümeti, Cezayir Milli Kurtuluş Cephesi ile anlaşmak istemiştir. Ancak anlaşmayı istemeyen Cezayir’deki Fransız birlikleri yönetime karşı çıkarak ülkeyi iç savaşa sürüklemesinin sonucu olarak, de Gaulle göreve çağrılarak 1958 yılında cumhurbaşkanı seçilmiştir.⁷⁹ Diğer bir ifade ile dördüncü cumhuriyetin neden olduğu toplumsal çatışma ve siyasi bunalıma ek olarak seçim sisteminin zorunlu bir sonucu olarak V. Cumhuriyet ortaya çıkmıştır.⁸⁰ Bu yeni düzenleme istikrarsız yönetimlere bir tepki niteliğindedir.⁸¹

Siyasi ve ekonomik istikrarsızlığın yaşandığı Fransa’da, 1958 yılında sıklıkla yaşanan parti kilitlenmelerine son verecek olan başkanın ve parlamentonun Fransız halkı tarafından seçildiği V. Cumhuriyetle birlikte yarı başkanlık rejimi uygulanmaya başlanmıştır.⁸² Bu sistemde parlamenter rejimde olduğu gibi yürütme organı iki başlıdır. Ancak yarı başkanlık rejimi, cumhurbaşkanının sahip olmuş olduğu geniş yetkiler nedeniyle parlamenter rejimden ayrılmaktadır.⁸³ Bunun yanı sıra parlamenter sistemin temel özelliklerini devam ettiren bu sistemde halkın cumhurbaşkanını seç-

77 Seda Dunbay, ‘23 Temmuz 2008 Tarihli Anayasa Reformu Işığında Fransa’daki Yarı Başkanlık Sistemi’, Ankara Barosu Dergisi, 2012/3, s. 296, 298.

78 Yücel, s. 345.

79 Özlem Demirkıran, ‘Fransa’nın Güvenlik Politikası: De Gaulle Dönemi (1958-1969)’, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt. 3, Sayı. 5, 2007, s. 80.

80 Yücel, s. 345.

81 Nur Uluşahin, ‘Demokratik Siyasal Rejimlerin Sınıflandırılmasında Farklı Bir Yaklaşım: ‘Yarı Başkanlıktan İki Başlı Yürütme Yapılanmasına’, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt. 52, Sayı. 2, 2003, s. 200.

82 Hekimoğlu, Anayasa Hukukunda Karşılaştırmalı Demokratik Hükümet Sistemleri ve Türkiye, s. 62.

83 Teziç, s. 514.

tiği başkanlık sisteminin temel ögesi de alınmıştır.⁸⁴ Yarı başkanlık rejiminin genel özelliklerini aşağıdaki gibi sıralayabiliriz;⁸⁵

- Devlet başkanı belirli bir dönem için genel oy ile seçilir.
- Devlet başkanı yürütme yetkisini başbakanla paylaşır.
- Başbakan parlamentodan bağımsızdır ancak yalnız başına hükümet etmeye yetkili değildir.
- Başbakan ve kabinesi parlamentoya bağımlı olup, devlet başkanından bağımsızdırlar.
- Devlet başkanın yürütme yetkisini başbakanla paylaşması, her iki otoritenin bağımsız kalması kaydıyla farklı dengelere ve yürütme içinde güç ağırlıklarının kaymasına izin verir.

3. TÜRKİYE’DE HÜKÜMET SİSTEMLERİNİN ANAYASAL GELİŞİMİ

Devlet otoritesinin hukuk kuralları ile sınırlandırılması, bireylerin hak ve özgürlüklerinin tanınması olarak kavranan anayasacılık akımı ilk sonuçlarını 18. yüzyılda vermiştir. Yaklaşık yüz yıllık bir süre içinde birçok ülke anayasalı bir yönetime geçmiştir.⁸⁶ Bu dönemde Osmanlı’nın iktisadi yapısı Batı’da yükselişe geçen burjuvazi ve kapitalizm karşısında oldukça geride kalmıştır. Batı’da meydana gelen altyapıdaki köklü değişimin üst-yapıda hukuk ve siyaset gibi alanlarda meydana getirdiği devrim yerine, Osmanlı’da iktisadi ve sosyal yaşamdaki durgunluk siyasal ve düşünsel alandaki canlanmaya yansımıştır. Devletin içinde bulunduğu sıkıntılı durumdan kurtarmak ve imparatorluğu eski gücüne kavuşturmak düşüncesi, ayan ve bürokrat kesimin hukukla güvence altına alınmış bir mülkiyet sistemi isteği, Batılı devletlerin pazar ve hammadde ihtiyacını gidermek için artan baskıları Osmanlı’da yenilik hareketinin başlamasına neden olmuştur.⁸⁷

Osmanlı modernleşme çabalarını Batı’dakinin aksine bir sivil toplum değil Batı’ya yönelmiş devlet seçkinleri yüklenmiştir.⁸⁸ Bu anlamıyla cum-

84 Halis Demir, ‘Kuvvetler Ayrılığı Etrafındaki Yaklaşımların Tahlili’, C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, XIV/1, 2010, s. 231.

85 Erdoğan, s. 222.

86 Yazıcı, s. 13.

87 Ahmet Özkiraz ve Berkan Hamdemir, ‘Anayasacılık Hareketleri, Kapitalizm ve Osmanlı’, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt. 11, Sayı. 2, s. 68.

88 Ömer Çaha, ‘Osmanlı’da Sivil Toplum’, A. Ü. Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt. 49, Sayı. 3-4, s. 94. s. 79-99.

huriyete geçiş burjuva siyasal devrim ile değil, aşamalı bir şekilde olmuştur.⁸⁹ Batı'da eğitim görmüş, orada dış işlerinde çalışmış Osmanlı aydınlarının çoğu Avrupa'yı kendi toplumlarıyla kıyasladıklarında Avrupa'daki kuruluşları ve hayat tarzını üstün görmüşlerdir.⁹⁰ Devletin kurtuluşunu batılılaşma hareketlerinde gören düşünce, temel araç olarak bürokrasiyi kullanmıştır.⁹¹

Tanzimat Fermanı ile bu dönemde yapılan modernleşme çabalarının istenilen sonucu vermemesi, 1856 Islahat Fermanı ile Müslüman olmayan unsurlara daha geniş hakların tanınması ve Osmanlıyı Batının açık bir sömürsü haline getiren ekonomik ve dış politikalara karşı toplumda muhalefet oluşmuştur.⁹² Bürokrasinin artan gücüne rağmen toplumsal sorunları çözmek ve devleti çöküşten kurtarmak adına geliştirmiş olduğu politikaların istenilen sonucu vermemesi aksine toplumda çalkantılara yol açması, imparatorluğun Avrupa kapitalizminin açık pazarı ve yarı sömürgesi haline gelmesi aydın bürokrat kesimi yeni çareler aramaya itmiştir. İdari reformların başarıya ulaşmamasını siyasi yapıya bağlayan bu kesim içinde siyasi, yönetsel ve toplumsal yapıyı sorgulayan daha ileri bir reform hareketi gelişmeye başlamıştır.⁹³ Tüm bu gelişmeler ilk anayasa olarak kabul edilen Kanun-u Esasi'nin 1876'da yürürlüğe girmesini sağlamıştır.

Kanun-i Esasi vezirler, ulema ve yüksek devlet adamlarından kurulu özel bir komisyonda hazırlanmış ve Vekiller Meclisi'nde madde madde görüşülerek kabul edilmiştir. Fransız etkisinin önemli olduğu bu dönemde Fransa hükümet sistemi yerine 1831 Belçika Anayasası örnek alınarak hazırlanmıştır. Diğer bir deyişle Fransa'nın cumhuriyet hükümeti şekli yerine monarşik bir rejimi kabul eden Belçika Anayasası daha cazip gelmiştir.⁹⁴ Bu nedenle 1876 Anayasal hareketi mutlakiyetçi monarşiye 'çeki düzen' veren ve siyasal gücü monarşi ile bürokrasi arasında paylaştıran bir harekettir.⁹⁵

1876'dan günümüze kadar anayasalarda benimsenen hükümet sistemleri özetle aşağıdaki gibidir:

89 Mustafa Bayram Mısırlı, 'Meşrutyetten Cumhuriyete: Kapitalizme Prusya Tipi Geçiş', Praksis, Sayı. 5, s. 229.

90 Kemaleddin Taş, 'Tanzimat ve Batılılaşma Hareketlerine Sosyolojik Bir Yaklaşım', İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı. 7.

91 Seyfettin Aslan ve Abdullah Yılmaz, 'Tanzimat Döneminde Osmanlı Bürokratik Yapı ve Düşüncesinin Değişimi', C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt. 2, Sayı. 1, s. 292.

92 Hakan Uzun, 'Türk Demokrasi Tarihinde I. Meşrutiyet', Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi, Cilt. 6, Sayı. 2, 2005, s. 149.

93 Ali Faruk Mutlusu, 'Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Bürokrasinin Modernleşme Sürecinde Rolü', Kamu Tercih ve Anayasal İktisat Dergisi, Cilt. 1, Sayı. 4, s. 19.

94 Taner Timur, Türk Devrimi, Ankara Üniversitesi SBF Yayınları, Ankara, 1968, ss. 66-67.

95 H. Zafer Kars, 1908 Devrimi'nin Halk Dinamiği, (İstanbul: Kaynak Yayınları, 1997).

1876 Anayasası: Meclisi Umumi adı ile çift meclisli bir parlamento kurulmuştur. Üyelerinin kısmi seçimlerle iş başına geldikleri Heyet-i Mebusan karşısında üyeleri padişah tarafından atanan Heyet-i Ayan ile amaçlanan padişahın iradesini parlamentoda baskın kılmaktır.⁹⁶

Anayasa’da kanun teklif edilmesinin padişahın müsaadesine dayanması, her iki meclis tarafından kabul edilen tasarıların yürürlüğe girmesinin padişahın onayına kalması, hükümetin Heyet-i Mebusan’a karşı sorumlu olmaması, padişahın istediği zaman meclisi feshedebilmesi gibi örnekler 1876 Anayasası’nın meşruti bir monarşi kuramadığının göstergeleridir.⁹⁷ Bu anlamda 1876 Kanunu Esasisi’nin hükümet sistemi açısından bir parlamento kurmasına karşın parlamentarizmi gerçekleştirdiğini iddia etmek güçtür.⁹⁸ Saf parlamenter rejimin niteliği olan iki başlı yürütme söz konusu olsa da Padişahın güçlü yetkilere sahip olması ve yasama meclisini feshedebilmesi nedeniyle parlamenter hükümet sisteminden bahsetmek mümkün değildir.⁹⁹

1909 Değişiklikleri: II. Meşrutiyet, Tanzimat, Islahat ve I. Meşrutiyet ile devam eden batılılaşma hareketinin bir sonucudur.¹⁰⁰ Sultan Abdülhamid’in Osmanlı- Rus Savaşını öne sürerek Meclis-i Mebusan’ı dağıtması ve Kanun-i Esasi’yi askıya almasının bir sonucu olarak aydınlar öncülüğünde meşrutiyet hareketi ortaya çıkmıştır.¹⁰¹ Meşrutiyet yanlılarının kurduğu cemiyetler ile bunlara bağlı toplumsal sınıfların yürüttüğü faaliyetler neticesinde Sultan Abdülhamid Kanun-i Esasiyi tekrar ilan etmiştir.¹⁰² Halkın temsilcilerinden oluşan meclis, 1876 Anayasası’nda bir takım değişikliklere gitmiştir.¹⁰³

1909 değişikliklerinin önemli katkılarından biri iktidarın düzenlenişi bakımındandır.¹⁰⁴ Mutlak monarşiden sınırlı monarşiye geçilmesine ne-

96 Bülent Yavuz ve Mahmut Bülbül, ‘Çift Meclis Sistemi ve Türkiye’, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt. 16, Sayı. 1, 2012, s. 226.

97 Ergun Özbudun, Türk Anayasa Hukuku, (Ankara: Yetkin Yayınları, 14. Baskı, 2013), s. 26.

98 Hekimoğlu, Anayasa Hukukunda Karşılaştırmalı Demokratik Hükümet Sistemler, s.174

99 Yusuf Şevki Hakyemez, Yeni Anayasada Türkiye’nin Hükümet Sistemi, Ed. Murat YILMAZ ve Yusuf Tekin, SDE Analiz, s. 11.

100 İhsan Burak Birecikli, ‘Yüzcü Yılında II. Meşrutiyet’in İlanı Üzerine Bir İnceleme’, Akademik Bakış, Cilt. 2, Sayı. 3, 2008, s. 212.

101 İhsan Güneş, II. Meşrutiyet Dönemi Hükümet Programları, OTAM, Sayı. 1, 1990, s. 177. s. 171-269.

102 Erhan Metin, ‘II. Meşrutiyet Dönemi Siyasi Olayları’, <http://akademik.karatekin.edu.tr/dosyalar/13844d01d85a85bed47338e396b2aa3d/II.%20Me%C5%9Frutiyet.pdf>, 27.11.2013, s. 3.

103 Nihat Bulut, ‘Türkiye’de Temel Hak ve Özgürlüklerin Gelişimi Açısından 1909 Anayasa Değişikliklerinin Önemi’, EÜHFD, Cilt. 7, Sayı. 1-2, 2008, s. 8.

104 Mehmet Burak Durdu, ‘Osmanlı Devleti’nde Jön Türk Hareketinin Başlaması ve Etkileri’, OTAM Dergisi, Sayı. 14, 1990, s. 312.

den olan değişiklikler, padişahla, demokratik meşruluğa sahip bir meclis arasında varılan anlaşmanın ürünü olarak ortaya çıktığı için 1909 değişikliklerinin, 1909 Anayasası olarak anılmasına neden olmuştur.¹⁰⁵ Hükümet sistemi açısından parlamenter hükümet sisteminin benimsendiğini ifade edebileceğimiz değişiklikler şunlardır:¹⁰⁶

- Kanun teklif etmek için padişahın izin alma şartı kaldırılmıştır,
- Padişahın mutlak veto yetkisi, geciktirici ve zorlaştırıcı veto yetkisine dönüştürülmüştür,
- Padişahın milletlerarası antlaşma imzalama yetkisi Meclis-i Umumi'nin onayına bağlanmıştır,
- Sadrazam, Padişah tarafından atanacak, Heyet-i Vükela(Bakanlar Kurulu) ise sadrazam tarafından seçilecektir.
- Heyet-i Vükela, Meclis-i Mebusan'a karşı sorumlu olacaktır ve Meclis-i Mebusan güvensizlik oyu ile Heyet-i Vükela'yı düşürebilecektir.

1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu: Kuvvetle arasındaki ilişki bağlamında 1921 Anayasa'sı kuvvetler birliğine dayanan¹⁰⁷ ve anayasa doktrininde meclis hükümeti adıyla bilinen sistemin örneğidir.¹⁰⁸ Büyük Millet Meclisi, kuruculuk ve yasama yetkilerinin yanında yürütme yetkisini de kendisinde toplamıştır.¹⁰⁹ Bu sistemin benimsenmesinin nedeni, 1792, 1848 ve 1871'de Fransa'da olduğu gibi buhranlı bir dönemde tüm yurttaşların aynı gaye etrafında birleşmelerini sağlamak ve böylece içinde bulunulan güçlükten kurtulmaktır.¹¹⁰ 1923 yılında çıkarılan 364 sayılı kanun ile yapılan anayasa değişikliğiyle saf meclis hükümeti sisteminden, parlamenter sisteme adım atılmıştır.¹¹¹ Bu kanun ile yapılan değişiklikler hükümet sistemi bağlamında değerlendirildiğinde, cumhurbaşkanlığı makamı oluşturulmuş, cumhurbaşkanının TBMM tarafından seçilmesi(md. 10) ve meclis tarafından seçilecek başbakanın, meclis üyeleri arasından seçeceği vekillerin cumhurbaşkanının onayına sunması(md.12) düzenlenmiştir.

105 Hekimoğlu, Anayasa Hukukunda Karşılaştırmalı Demokratik Hükümet Sistemler, s.176.

106 Gözler, Kemal, Türk Anayasa Hukuku Dersleri, (Bursa: Ekin Yayınevi, 2011), s.20-21.

107 Hakyemez, Yusuf Şevki, 'Çoğunlukçu Demokrasi Anlayışı, Rousseau Ve Türk Anayasaları Üzerindeki Etkisi' Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt. 52, Sayı. 4, s.82.

108 Özbudun, Türk Anayasa Hukuku, (İstanbul: Yetkin Yayınları, 2012), s. 28.

109 Tanör, Bülent, Osmanlı Türk Anayasal Gelişmeleri, (İstanbul: YKY, 2006), s.258.

110 Recai, G. Okandan, 'Milli Hakimiyet, Milli İrade Mefhumlarının ve Kuvvetler Birliği Sisteminin Esas Teşkilat Hukukumuzda Girişi', İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, Cilt. 27, Sayı. 1-4, 1961, s. 24.

111 Hekimoğlu, Anayasa Hukukunda Karşılaştırmalı Demokratik Hükümet Sistemler, s.180.

1924 *Anayasası*: Olağanüstü koşulların ürünü olan 1921 Anayasası yetersiz ve eksik bir metindi. Devletin temel kuruluşunu toplumun ve bireyin konumunu ve haklarını belirleyecek yeni bir düzenlemeye ihtiyaç vardı. Bu sebeple yeni meclis, devletin yeni anayasasını yapma konusunda sorumluydu.¹¹² Saltanatın kaldırılması, Cumhuriyetin ilanı ve halifelik makamının sona erdirilmesinden sonra yeni bir anayasanın hazırlanması ihtiyacı doğmuştur. Bu nedenle Büyük Millet Meclisi Kanun-u Esasi Encümeni bir anayasa taslağını Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne sunmuş ve Meclis 20 Nisan 1924 tarihinde bu taslağı kabul ederek 23 Nisan 1924’te yayınlamıştır.¹¹³

1924 Anayasası’nın 1. maddesinde ‘Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir.’ ifadesi ile veraset yolu ile intikal eden monarşik bir devletten, seçime dayalı bir yönetim şekli olan Cumhuriyete geçilmiştir.¹¹⁴ Bu anayasa hükümet sistemi açısından meclis hükümeti ile parlamenter rejim arasında karma bir sistemdir. Özbudun’un ifadesiyle, meclis hükümetini andıran tarafları şunlardır:¹¹⁵ Türk Milleti’ni ancak Türkiye Büyük Millet Meclisi temsil eder ve millet adına egemenlik hakkını yalnız o kullanır(md.4). Yasama yetkisi ve yürütme erki Büyük Millet Meclisinde belirir ve onda toplanır(md.5). Meclis hükümeti her vakit denetleyebilir ve düşürebilir(md.7/B). Ancak, hükümetin meclisi feshetme yetkisi yoktur. 1924 Anayasası’nın parlamenter sistemi andıran özellikleri ise şunlardır:¹¹⁶ Meclis, yasama yetkisini kendi kullanır(md.6). Meclis, yürütme yetkisini kendi seçtiği ve onun tayin edeceği bakanlar kurulu eliyle kullanır(md.7/A). Başbakan, cumhurbaşkanı tarafından ve meclis üyeleri içerisinde tayin olunur. Bakanlar, başbakan tarafından seçilir ve cumhurbaşkanına onaylatılarak meclisin güvenine sunulur(md.44). Bakanlar kurulu, hükümetin genel politikasından birlikte sorumludur(Md.46).

1961 *Anayasası*: Demokrat Parti’nin uygulamalarına karşı büyük çoğunluğunu genç subayların oluşturduğu askeri darbeye yönetime el konmuş ve Kurucu Meclis tarafından hazırlanan 1961 Anayasası 9 Temmuz 1961’de yürürlüğe girmiştir.¹¹⁷ 1961 Anayasası, kuvvetler birliği sistemini tamamen terk ederek, kuvvetlerin yumuşak ayrılığı olarak bilinen İngi-

112 Tanör, Osmanlı Türk Anayasal Gelişmeleri, s.290.

113 Engin Şahin, Cumhuriyet Anayasaları, (İstanbul, Beta Basım, 2012), s. 17.

114 Hekimoğlu, Anayasa Hukukunda Karşılaştırmalı Demokratik Hükümet Sistemler, s.180.

115 Özbudun, Türk Anayasa Hukuku, Yetkin Yayınları, s. 31

116 Özbudun, Türk Anayasa Hukuku, Yetkin Yayınları, s. 31

117 Hekimoğlu, Anayasa Hukukunda Karşılaştırmalı Demokratik Hükümet Sistemler, s.183-184.

liz Westminster tipi bir parlamenter sistemi benimsemiştir.¹¹⁸ Bu anayasa, 'Millet egemenliğini, anayasanın koyduğu esaslara göre yetkili organlar eliyle kullanır.'(md.4) ifadesi ile Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin egemenliği kullanma noktasında tek organ olarak düzenlendiği 1924 Anayasası'ndan ayrılmıştır. Yasama yetkisini(md.5), Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne, yürütme yetkisini(Md.6), parlamenter sistemin bir özelliği olan cumhurbaşkanı ve bakanlar kurulundan oluşan ikili bir yapıya vermiştir. Yargı yetkisi(md.7) ise bağımsız mahkemelere verilmiştir.

Yürütme organının birinci kanadı olan cumhurbaşkanı, devletin başıdır(md.97/a). Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri arasından, meclisçe seçilir(md.96). Cumhurbaşkanının görevleri: gerekli görmesi halinde, Bakanlar Kuruluna başkanlık eder; yabancı devletlere temsilci gönderir ve Türkiye'ye gönderilen yabancı devlet temsilcilerini kabul eder; milletlerarası anlaşmaları onaylar ve yayımlar; sürekli hastalık, sakatlık ve kocama sebebiyle belirli kişilerin cezalarını hafifletebilir veya kaldırabilir(md.97/B). Cumhurbaşkanı görevleriyle ilgili işlemlerden sorumlu değildir ve bütün kararları başbakan ve bakanlarca imzalanır, sorumluluk bunlara aittir(Md.98). Yürütme organının ikinci kanadı olan bakanlar kurulu, başbakan ve bakanlardan oluşur. Bakanlar, başbakanca seçilir ve cumhurbaşkanınca atanır(Md.102). Bakanlar kurulu için meclisin güvenoyuna başvurulur(md.103). Her bakan kendi içindeki işlerden ve emri altındaki eylem ve işlemlerden ayrıca sorumludur. Hükümetin genel siyasetinin yürütülmesinde ise birlikte sorumludurlar(md.105).

1961 Anayasası yasama ve yürütme organları arasında meydana gelebilecek olası tıkanıklıkların önüne geçmek için yasamanın yürütmeye karşı güvensizlik oyuna karşı, yürütmenin yasama seçimlerinin yenilenmesi yetkisini zor şartlara bağlamıştır.¹¹⁹

1982 Anayasası: Türk Silahlı Kuvvetleri askeri bir darbe ile yönetime el koymuş ve oluşturmuş olduğu Kurucu Meclis tarafından hazırlanan Anayasa 1982'de yayımlanarak yürürlüğe 09.11.1982'de yürürlüğe girmiştir. 1982 Anayasası'nda parlamenter hükümet sistemi benimsenmiştir. Yürütme yasamanın içinden çıkmaktadır; başbakan parlamento içinden cumhurbaşkanı tarafından atanırken bakanlar kurulu üyeleri parlamento içinden veya milletvekili seçilme yeterliliğine sahip kişiler olmak kaydı ile parlamento dışından başbakanca seçilir ve bu bakanlar başba-

118 Asilbay, s.258.

119 Hekimoğlu, Anayasa Hukukunda Karşılaştırmalı Demokratik Hükümet Sistemler, s. 187.

kana karşı da sorumludurlar.¹²⁰ Çağdaş parlamenter sistemin uygulamalarından biri olan başbakanın ‘eşitler arasında birinci olma’ durumu 1982 Anayasası’nda benimsenmiştir.¹²¹ Başbakan hükümetin genel siyasetini gözetir, her bakan hem başbakana karşı hem de kendi yetkisi dâhilindeki işlerden sorumludur(112/a,b). Anayasa’nın 105. maddesinde karşı imza kuralına yer verilerek, cumhurbaşkanının sorumsuz olduğu ifade edilmiştir. Bakanlar kurulu için güvenoyuna başvurulur(md. 10) ve güvenoyunun alınmaması halinde cumhurbaşkanı seçimleri yenileyebilir(md. 116). Böylece yasama organının güvensizlik silahına karşı, hükümete verilen fesih yetkisi ile denge sağlanmaktadır.¹²² Parlamenter sisteme paralel olmayan bir uygulama ile cumhurbaşkanı sahip olması gereken yetkilerden fazla yetkilerle donatılarak güçlendirilmiştir. Oysa parlamenter sistemde yürütmenin güçlendirilmesi ile kastedilen bakanlar kurulunun güçlendirilmesidir.¹²³ 1982 Anayasası siyasal sistem içerisinde ortaya çıkabilecek olası tikanıkları giderici çözüm yolları öngörmüştür.¹²⁴ Bu tarz bir parlamenter sistem dünya anayasa hukuku literatüründe rasyonelleştirilmiş parlamenterizm denmektedir.¹²⁵

4. CUMHURBAŞKANININ HALK TARAFINDAN SEÇİLMESİNİN HÜKÜMET SİSTEMİ ÜZERİNE ETKİLERİ

Genel olarak 20. yüzyılda tekelci kapitalizmin ekonomik altyapıda meydana getirdiği merkezileşme ve tekelleşme siyasal düzeyde kuvvetlerin ayrılığundan kuvvetlerin merkezileşmesi şeklinde bir değişime neden olmuştur. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra refah devleti uygulamaları ile devletin iktidar alanı genişlemiş ve bu durum yürütme organının güçlenmesi ve iktidarların kişiselleşmesi şeklinde bu merkezileşmeyi arttırmıştır. Parlamenter sistemde *iktidarın kişiselleşmesi* başbakanda somutlaşırken Amerika’da bu güç yoğunluğu *emperyal başkanlık sistemi* şeklinde anılmıştır.¹²⁶

Türkiye’de de yürütmeyi güçlendirme temelinde başkanlık sistemini ekonomik ve siyasi nedenlerle gündeme getiren kesimler sürekli olmuş-

¹²⁰ Keser, ‘Türkiye ve Başkanlık Sistemi’, s. 43.

¹²¹ Hekimoğlu, Anayasa Hukukunda Karşılaştırmalı Demokratik Hükümet Sistemler, s. 191.

¹²² Kahraman, s.443.

¹²³ Hekimoğlu, Anayasa Hukukunda Karşılaştırmalı Demokratik Hükümet Sistemler, s. 193-194.

¹²⁴ Baknz. Gözler, Türk Anayasa Hukuku Dersleri, s.46; Özbudun, Türk Anayasa Hukuku, Yetkin Yayınları, s. 64.

¹²⁵ Özbudun, Türk Anayasa Hukuku, Yetkin Yayınları, s. 66.

¹²⁶ Akbulut, s. 64.

tur. Örneğin ekonomik olarak, 24 Ocak 1979 kararları ile uygulanmaya konan ekonomik model parlamenter bir rejime oranla başkanlık sistemine daha çok uyumlu görülmüştür. Uluslararası kapitalizmin Türkiye'yi benimsemeye zorladığı model de, Türk ekonomisinin dışa açılması ve mal ve sermaye hareketleri ile bütünleşerek, ulusal ekonominin dış pazardan gelen etkilere göre şekillenmesi ve işlemesi istenmiştir. Böylece ekonomideki hiyerarşik yapının sürdürülmesine katkıda bulunması öngörülmüştür. Bu durum önceden tahmin edilemeyen ekonomik değişimler için kararların süratle, tartışmasız ve bütünlük içinde alınmasını gerekli kıldığından başkanlık sistemini gündem yapmıştır. 1982 Anayasası da bu amaca yönelik kurumlaşmanın ilk önemli adımı olmuştur. Siyasi olarak, 20 Ekim 1991 genel seçimleri öncesi iktidar olan ANAP, Anayasa'yı başkanlık sisteminden yana değiştirme girişimiyle, mecliste güçlü bir çoğunluğa dayanmadan ve iktidarın düşme ya da sorumlu tutulma endişesi olmadan ülkeyi yönetme imkânının sağlanmasını amaçlamıştır.¹²⁷

Türkiye'de yakın dönemde, devlet başkanının halk tarafından seçilmesi şeklindeki başkanlık sistemine ait niteliğin, parlamenter rejimi benimsemiş olan ülkemizde uygulanması başkanlık tartışmalarına hız kazandırmıştır. 2007 yılında Cumhurbaşkanı seçimi sürecinde toplantı yeter sayısı konusunda tartışma olmuş ve bu tartışmalar Anayasa Mahkemesi'nin '367 içtihadı' ile sonlanmıştır.¹²⁸ Anılan tarihte Cumhuriyet mitingleri, 27 Nisan tarihli Genelkurmay Başkanlığı bildirisi, muhalefet-iktidar gerginliği gibi siyasi ve toplumsal krizlere ek olarak halk arasında 367 kararı olarak bilinen¹²⁹ hukuksal kriz eklenince,¹³⁰ TBMM'de 367 sayısını bulamayan AKP, ANAP genel başkanı Erkan Mumcu'nun Cumhurbaşkanı'nun halkın seçmesi önerisini kabul ederek Anayasa değişikliğine gitmiştir.¹³¹ 2007 yılında, 5678 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile hükümet sistemini etkileyecek bir şekilde Anayasa değişikliği yapılmıştır. Kanunun 4. maddesi Anayasa'nın 101. maddesini aşağıdaki şekilde değiştirmiştir:

127 Evcimen, s. 323-324.

128 Bertil Emrah Oder, 'Türkiye'de Anayasa ve Anayasa Yargısı', Tarihi Miras ve Güncel Beklentiler Arasında Türkiye, KAS, 2010, s. 199.

129 Nur Uluşahin, 'Türkiye'de Mevcut Hükümet Sisteminin Niteliği Ve Rejimin Başkanlık Sistemine Kaymasının Getireceği Tehdit Ve Tehlikeler', Hukuk Ve İktisat Araştırmaları Dergisi, Cilt. 3, No: 1, 2011, S. 30.

130 Ali Acar ve Mustafa Burak Çelebi, 'Türkiye Cumhuriyeti Anayasalarında Cumhurbaşkanlığı Makamının Önemi Ve 2007 Yılı Anayasa Değişiklikleri Çerçevesinde Abdullah Gül'ün Görev Süresi Tartışmaları', SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, s.23.

131 Şeniz Anbarlı Bozatay, '12 Eylül 2010 Referandumu Ve Referandum Sürecinin Üniversite Öğrencileri Tarafından Algılanmasına İlişkin Bir Araştırma: Biga İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Örneği', Yönetim Bilimleri Dergisi (9: 2) 2011, s. 124.

‘Cumhurbaşkanı, kırk yaşını doldurmuş ve yüksek öğrenim yapmış Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri veya bu niteliklere ve millettekili seçilme yeterliğine sahip Türk vatandaşları arasından, halk tarafından seçilir.

Cumhurbaşkanının görev süresi beş yıldır. Bir kimse en fazla iki defa Cumhurbaşkanı seçilebilir.

Cumhurbaşkanlığına Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri içinden veya Meclis dışından aday gösterilebilmesi yirmi milletvekilinin yazılı teklifi ile mümkündür. Ayrıca, en son yapılan milletvekili genel seçimlerinde geçerli oylar toplamı birlikte hesaplandığında yüzde onu geçen siyasi partiler ortak aday gösterebilir.

Cumhurbaşkanı seçilenin, varsa partisi ile ilişkisi kesilir ve Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliği sona erer.’

Parlamentar sistemde, hükümet ve meclisin birlikte oluşturduğu parlamento, gücün toplandığı odak noktadır ve sistem meşruiyetini cumhurbaşkanı ile bakanlar kurulunu seçen ve parlamentoyu oluşturan halk tarafından seçilmiş milletvekillerinden alır.¹³² Ancak yapılan Anayasa değişikliği ile cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi esasının getirilmesi mevcut hükümet sistemini etkilemiş ve yeni sistemin parlamenter hükümet sistemi mi yarı başkanlık hükümet sistemi mi olduğu konusunda tartışmaya neden olmuştur.¹³³

Cumhurbaşkanının sahip olduğu yetkilerin yanında halk tarafından seçilmesi esasının getirilmesi ile sistemin yarı başkanlık rejimine kaydığı düşüncesi ortaya çıkmıştır.¹³⁴ Ancak yarı başkanlık rejiminin nitelikleri ile karşılaştırıldığında sistemin parlamenter hükümet sistemi ile yarı başkanlık hükümet sistemi arasında olduğu açıktır. Başkanlık sistemi ile parlamenter sistemin bazı özelliklerini bir araya getiren yarı başkanlık sisteminin Duverger’e göre üç temel özelliği bulunmaktadır:¹³⁵

- Cumhurbaşkanı’nın halk tarafından seçilmesi,
- Cumhurbaşkanı’nın güçlü yetkilere sahip olması,
- Yasama organına karşı siyasal sorumluluğu bulunan bir hükümetin varlığı.

132 Nur Uluşahin, ‘Türkiye’de Mevcut Hükümet Sisteminin Niteliği Ve Rejimin Başkanlık Sistemine Kaymasının Getireceği Tehdit Ve Tehlikeler’, s.33.

133 Bülent Yavuz, ‘2007 Anayasa Değişikliğinin Doğurduğu Tereddütler ve Çözüm Yolları’, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt. 7, 2008, Sayı. 1-2, s. 1188.

134 Levent Gönenç, ‘Türkiye’de Hükümet Sistemi Tartışmalarına Kısa Bir Bakış ve Mevcut Hükümet Sisteminin Niteliği, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı- Politika Notu’, Nisan 2011, s. 4.

135 Teoman Ergül(der), Başkanlık Sistemi, (Ankara, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2005), s. 75.

Yarı başkanlık hükümet sisteminin ilk iki özelliği başkanlık sistemini çağrıştırırken üçüncü özellik parlamenter rejime benzemektedir.¹³⁶ Cumhurbaşkanı klasik parlamenter hükümet sistemde öngörülen yetki ve görevlerin üzerinde yetkilere sahiptir ancak yetkileri yarı başkanlık sisteminde devlet başkanı için öngörülen yetkiler ile karşılaştırıldığında daha sınırlıdır. Türkiye’de cumhurbaşkanına parlamento seçimlerini yenileme yetkisi, olağan siyasi sebeplere bağlı olarak değil sadece olağanüstü koşulların gerçekleşmesi durumunda ülkenin hükümete sız kalmaması için verilmiş olup, meclis seçimlerini yenileme yetkisi geniş ölçekte tanınmadığından, mevcut hükümet sistemini yarı başkanlık rejimi olarak adlandırmak imkânlı değildir.¹³⁷ Sistemi yarı başkanlık olarak adlandırabilmek için cumhurbaşkanının yetkilerinin artırılması ve buna karşın başbakanın yetkilerinin azaltılması gerekmektedir.¹³⁸ Anayasa değişikliği hükümet sisteminin niteliğini değiştirmiş ancak yarı başkanlık sistemine dönüştürmemiştir.¹³⁹ Diğer bir ifade ile cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi mevcut sistemin klasik bir parlamenter sistem olarak tanımlanmasına izin vermediği gibi, cumhurbaşkanının yetkileri itibarıyla düşünüldüğünde, yarı başkanlık hükümet sistemi olarak da adlandırılmayacağı da belirtilmelidir.¹⁴⁰

Sonuç olarak, cumhurbaşkanının seçilmesi usulü esas alınarak değerlendirildiğinde yarı başkanlık sistemini andıran cari hükümet sistemi, cumhurbaşkanının sahip olduğu yetki ve görevleri ile değerlendirildiğinde parlamenter hükümet sistemi özelliklerini taşımaktadır. Saf parlamenter hükümet sisteminin devam ettiği ülkemizde, 12. cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi, mevcut hükümet sistemini saf parlamenter hükümet sisteminden çıkarıp yarı başkanlık sisteminin özelliklerini taşı hale getirmiştir.¹⁴¹ Ancak sistemin yarı başkanlık sistemi içinde değerlendirilmesi tartışmalıdır.

Türkiye’nin mevcut hükümet sisteminin akademik yazında genellikle esas alınan üç hükümet sistemine göre değerlendirdiğimizde Gözler’in tespiti son derece açıklayıcıdır.¹⁴²

136 Özbudun, Ergun, ‘Hükümet Sistemleri’ Yeni Türkiye, 51/2013 s.206.

137 Hekimoğlu, Anayasa Hukukunda Karşılaştırmalı Demokratik Hükümet Sistemler, s. 106-107.

138 Mehmet Kahraman, ‘Cumhurbaşkanının Halk Tarafından Seçilmesi Ve Cumhurbaşkanı Seçim Kanunu’, s. 282.

139 Kahraman, ‘Cumhurbaşkanının Halk Tarafından Seçilmesi Ve Cumhurbaşkanı Seçim Kanunu’ s. 272.

140 Bilgen Kükner, ‘Hükümet Sistemi Seçeneklerinden ‘Başkanlı Parlamenter Sistem’ Seçeneği ve Türkiye Açısından Uygulanabilirliği’, Ankara Barosu Dergisi, 2012-2, s. 285.

141 Gözler, Anayasa Hukukunun Genel Teorisi, s.586.

142 Gözler, Türk Anayasa Hukukuna Giriş, s. 250-251.

- Yürütme organının Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulundan oluşması niteliği *parlamentar sistemin*,
- Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi *başkanlık sisteminin*,
- Bakanlar Kurulunun TBMM’ye karşı sorumlu olması *parlamentar sistemin*,
- Aynı kişinin hem yasama hem de yürütme organında görev alması *parlamentar sistemin*,
- Cumhurbaşkanının sınırlı olsa meclisi feshetme hakkının olması da *parlamentar sistemin* özelliğidir.

Görüldüğü gibi hükümet sistemi ile ilgili özelliklerden sadece biri başkanlık sistemine benzemektedir. Bu anlamda parlamento odak nokta olma özelliğini korumaktadır. Sistem başkanlık rejiminin bir özelliğini almış ancak cumhurbaşkanının sahip olduğu yetkilerin yarı başkanlık sistemi ile karşılaştırıldığında daha az yetkilere sahip olması nedeniyle yeni hükümet sisteminin yarı başkanlığa sadece yaklaştığını söyleyebiliriz. Buradan hareketle yeni hükümet sistemini Bulgaristan’da mevcut hükümet sistemi olan ve literatürde başkanlı parlamenter hükümet sistemi olarak isimlendirilen tür içine alabiliriz. Bulgaristan’da da halk hem devlet başkanını hem de parlamentoyu seçmektedir, cumhurbaşkanının yetkileri semboliktir ve hükümet parlamentoya karşı sorumludur.¹⁴³ Başkanın halk tarafından seçilmesi meşruiyeti ve parlamentonun önemini içinde barındırması nedeniyle *başkanlı parlamenter sistem* kavramlaştırması, mevcut hükümet sistemini açıklamak açısından uygundur.

Hükümet sistemlerini açıklamada başkanlık, yarı başkanlık ve parlamenter hükümet sistemini esas alırsa ve bu üç sistemi bir doğru üzerinde soldan sağa doğru, başkanın yetkileri ve meşruiyeti esas alınarak sıralarsak, doğru üzerinde en solda başkanlık sistemi olacaktır, en sağda parlamenter sistem ve ortada literatüre sonradan giren ve her iki uçta yer almayan yarı başkanlık sistemi olacaktır. Türkiye’nin hükümet sistemi ise ortanın sağında, yani yarı başkanlık ile parlamenter hükümet sistemi arasında yer alacaktır. Doğru üzerinde başkanlık sisteminden uzak olması ve parlamenter sisteme yakınlığı nedeniyle *başkanlı parlamenter sistemi* isminin kullanılması yerindedir. Çünkü *başkanlık* kelimesinde öznenin kendisi başkanken, *başkanlı* kelimesinde nitelenen *parlamenter* kelimesidir. ABD’de uygulanan başkanlık sisteminde başkanın yetkileri ve halk tarafından seçilerek meşruluğunu sağlaması ile sistem *başkanlık* lafzı ile tanımlanırken,

143 Kükner, s. 290.

hükümet ve meclisin birleşiminden oluşan parlamentonun odak nokta olması nedeniyle parlamenter sistemde tanımlayıcı kelime *parlamentodur*. Yarı başkanlık rejiminin niteliklerine baktığımızda, yürütme organı içinde başbakan ve bakanlardan oluşan kurulun meclise karşı sorumlu olmasına karşın başkanın yetkilerinin geniş tutulması ve halk tarafından seçilmesi durumu, bu sistemi başkanlığa daha çok yaklaştırdığından, *yarı başkanlık* sözcüğü ile tanımlanmıştır.

5. SONUÇ

Hükümet sistemi aniden ortaya çıkan bir tercihten çok tarihsel süreç içinde toplumsal, siyasal ve ekonomik değişimlerle şekillenen bir olgudur. Kuvvetler ayrılığı İngiltere ve Fransa'da burjuvazinin çıkarlarını koruma; Amerika'da bağımsızlık savaşı sonrası özgün koşullarda yasama ve yürütme arasında denge sağlama aracı olarak çıkmıştır. Ancak bu ülkelerin kendi toplumsal ve siyasal yapıları kuvvetlerin düzenlenişi ve dağılışı üzerinde belirleyici olmuş ve kuvvetler ayrılığına dayalı başkanlık, yarı başkanlık ve parlamenter sistem şeklinde farklılaşma yaşanmıştır.

Türkiye'nin 1876 Anayasası'nda benimsenen ve siyasal gücün bürokrasi ile monarşi arasında paylaştırıldığı sistemde siyasal, ekonomik ve toplumsal unsurlar etkili olmuştur. 1921 Anayasası'nın kuvvetler birliğine dayanan meclis hükümeti sistemi ile ülkenin içinde bulunduğu güçlükten kurtulmak amaçlanmıştır. 1923'te yapılan Anayasa değişikliğiyle parlamenter rejime adım atılmış ve 1924 Anayasası meclis hükümeti ile parlamenter rejim arasında karma bir sistem olmuştur. 1961 Anayasası'ndan sonra parlamenter sistem benimsenmiştir. 1982 Anayasası cumhurbaşkanına parlamenter sistemde öngörülenden fazla yetki tanımıştır. Kapitalist gelişmenin 20. yüzyılda kuvvetleri merkezileştirmeye yönelik meydana getirdiği değişimin, parlamenter sistem içinde başbakan üzerinden yürütülmesi bu duruma tezat görünmektedir. Ancak 1980 darbesi sonrası yapılan Anayasa'da cumhurbaşkanlığı Kenan Evren düşünülerek yapıldığından, cumhurbaşkanına yansızlığı-tarafsızlığı- tartışılacak kadar yetkiler tanınmıştır. Bu yüzden cumhurbaşkanlığı makamı 1982 Anayasası'nca düzenlenen en kötü kurumlardan biri olarak görülmektedir.¹⁴⁴

2007 Anayasa değişikliği, cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi esasını getirerek mevcut hükümet sisteminde değişikliğe neden olmuştur. Bu değişiklik, 20. yüzyıldaki 'uluslararası kapitalist çıkarların denetim-

144 Mehmet Turhan, 'Anayasa Hukukunda Hükümet Sistemi Tartışmaları', Liberal Düşünce, Yıl. 17, Sayı. 66, Bahar 2012, s. 59,72.

siz yönetimi’ mantığına uygun bir şekilde, kararların süratle, tartışmasız ve bütünlük içinde alınmasını gerektiren düşünceye temayülde önemli bir adımdır. Parlamenter sistem içinde başbakanın konumunu başkanlık sistemindeki başkanın rolüne yaklaştırmak yerine, cumhurbaşkanlığını başkanlığa yaklaştırma yönünde bir tercih yapılmıştır. İleride başkanlık sistemine geçileceği yönünde önemli iddiaların yanı sıra değişen hükümet sistemi mevcut haliyle ağırlıklı olarak yarı başkanlık üzerinden tartışılmaktadır.

Literatürde kuvvetler ayrılığının baskın üç tür hükümet sisteminden bahsedilse de bu türler de kendi içinde farklı tipolojilere ayrılabilmektedir.¹⁴⁵ Örneğin, Shugart ve Carey, başkanın halk tarafından seçildiği, bakanları atadığı, parlamentoyu feshetme yetkisinin bulunduğu ve kararname çıkarabildiği hükümet sistemini başkanlı parlamenter rejim olarak adlandırmaktadır. Fish de Rusya örneğinde başkanın, kararnama çıkartma yoluyla yasama yetkisine sahip olması, hükümetin oluşum biçimine karar vermesi ve hükümeti yasama denetiminden koruyabilme yetkisinin bulunması özelliklerinden hareketle bu nitelikleri taşıyan sistemi süperbaşkanlık olarak tanımlamaktadır.¹⁴⁶ Görüldüğü üzere üç baskın hükümet türü kendi içinde de bazı noktalarda ayrılmaktadır ve yeni bir hükümet sistemi ortaya çıktığında, literatürde mevcut türler kategorisinde incelenmektedir. Örneğin bazı ansiklopedilerde ve literatürde başkanlı ve süper başkanlık sistemine sahip ülkeler yarı başkanlık sistemini benimsemiş ülkeler olarak kabul edilmektedir.¹⁴⁷ Richard Gunter ve Larry Diamond’un yeni bir siyasi parti türü ortaya çıktığı zaman bunun mevcut tipler içine yerleştirilmeye çalışılması çabası üzerine verdikleri benzetme konumuz açısından da açıklayıcıdır.¹⁴⁸

‘Geniş ve güncel parti tipolojilerinin yokluğunda, sıklıkla kullanılan az sayıdaki parti modelleri ‘kavram gerilmesine’ neden olmuştur. Uygun olmayan mevcut isimlendirmeler belirgin özellikleri büyük ölçüde farklı olan yeni partilere uyarlandı. Bu yuvarlak deliklerin içine kare bir cisim tıkamaya benzemektedir.’

Buradan hareketle Türkiye’deki Anayasa değişikliğinin hükümet sistemine olan etkisini, yarı başkanlık ya da başkanlık sistemi içinde inceleme çabası yerine, bu etki diğer sınıflandırmaların da göz önüne alındığı bir

145 Bknz. Buran, s. 92-93.

146 Hasan Dursun, ‘Süper Başkanlık Ya Da Başkanlı Parlamenter Sistem: Weimar Almanya’sı İle Rusya Federasyonu Örnekleri Ve Çıkartılacak Dersler’, TBB Dergisi, Sayı.67, 2006, s. 234-235.

147 Dursun, s. 230,236.

148 Richard Gunter ve Larry Diamond, ‘Species Of Political Parties, A New Typology’, Party Politics, Vol. 9. No. 2, p. 168.

değerlendirmeye tabi tutulmalıdır. Buna göre mevcut hükümet sisteminde parlamenter model ağırlığını korumaktadır. Buna karşın cumhurbaşkanının yetkileri parlamenter sisteme nazaran çok daha fazla, fakat yarı başkanlık sistemine göre azdır. Ayrıca cumhurbaşkanının halk tarafından seçilme meşruiyeti kazanması kendisini hükümet sistemi içinde daha görünür kılmıştır. Bu nedenle yeni hükümet sistemi, hem parlamenter hem de başkan vurgusunun bir arada olduğu başkanlı parlamenter kavramsallaştırmasına daha uygun hale gelmiştir.

KAYNAKÇA

- Acar, Ali; Mustafa Burak Çelebi. ‘Türkiye Cumhuriyeti Anayasalarında Cumhurbaşkanlığı Makamının Önemi Ve 2007 Yılı Anayasa Değişiklikleri Çerçevesinde Abdullah Gül’ün Görev Süresi Tartışmaları’, SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, s. 1-33.
- Akbulut, Örsan. ‘Siyasal İktidarı Kullanma Aracı Olarak Başbakan’, Amme İdaresi Dergisi, Cilt. 36, Sayı. 1, s. 49-82.
- Akipek, İlhan. ‘Kuvvetler ayrılığı Nazariyesinin doğmasına amil Olan Fikirler’, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt. 9, Sayı. 1-2, 1952, s.167-182.
- Asilbay, İ.Halil. ‘Parlamentar Sistem ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme’, TBB Dergisi, 2013 (104), s. 247-264.
- Aslan, Rıza. Kuvvetler Ayrılığı Teorisi ve Uygulamalı Örnekleri, Dora Basın Yayım Dağıtım, Bursa, 2010.
- Aslan, Seyfettin; Abdullah Yılmaz. ‘Tanzimat Döneminde Osmanlı Bürokratik Yapı ve Düşüncesinin Değişimi’, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt. 2, Sayı. 1, s. 287- 297.
- Akgül, Mehmet Emin. ‘Kuvvetler Ayrılığı İlkesinin Dönüşümü ve Günümüz Demokratik Rejimlerindeki Anlamı’, Ankara Barosu Dergisi, Yıl:68, Sayı: 2010/4, s. 79-101.
- Beceren, Ertan; Kalağan, Gökhan. ‘Başkanlık ve Yarı-Başkanlık Sistemi; Türkiye’de Uygulanabilirliği Tartışmaları’, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl. 6, Sayı 11 Bahar 2007/2, s.163-181
- Bezci, Bünyamin. ‘Demokrasi ve Başkanlık Sistemi’ Yönetim Bilimleri Dergisi (3: 2), 2005, s.77-91.
- Birecikli, İhsan Burak. ‘Amerika’nın Kuruluşu ve ABD-Avrupa İlişkileri (1776-1876)’, ABD ve Büyük Ortadoğu İlişkileri Özel Sayısı, s. 81-103.
- Birecikli, İhsan Burak. ‘Yüzüncü Yılında II. Meşrutiyet’in İlanı Üzerine Bir İnceleme’, Akademik Bakış, Cilt. 2, Sayı. 3, 2008, s. 211-226.
- Bozatay, Şeniz Anbarlı. ‘12 Eylül 2010 Referandumu Ve Referandum Sürecinin Üniversite Öğrencileri Tarafından Algılanmasına İlişkin Bir Araştırma: Biga İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Örneği’, Yönetim Bilimleri Dergisi (9: 2) 2011, s. 117-140.
- Bulut, Nihat. ‘Türkiye’de Temel Hak ve Özgürlüklerin Gelişimi Açısından 1909 Anayasa Değişikliklerinin Önemi’, EÜHFD, Cilt. 7, Sayı. 1-2, 2008, s. 1-15.
- Buran, Hasan. ‘Siyasal Rejimin Sınıflandırılması Yeniden Gözden Geçirilmesi Üzerine’, Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt. 14, Sayı. 1, 2009, s. 69-97.
- Charles De Secondat. Baron de Montesquieu, The Spirit Of Laws, Batoche Boks, Canada, 2001.
- Çaha, Ömer. ‘Osmanlı’da Sivil Toplum’, A. Ü. Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt. 49, Sayı. 3-4, s. 94. s. 79-99.
- Demir, Halis. ‘Kuvvetler Ayrılığı Etrafındaki Yaklaşımların Tahlili’, C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, XIV/1, 2010, s. 223-246.

- Demir, Fevzi. *Demokrasilerde Hükümet Sistemleri ve Başkanlık Hükümeti Rejimi*, EĞİAD, İzmir, 1998.
- Demirkıran, Özlem. 'Fransa'nın Güvenlik Politikası: De Gaulle Dönemi (1958-1969)', Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt. 3, Sayı. 5, 2007, s. 79-92.
- Dunbay, Seda. '23 Temmuz 2008 Tarihli Anayasa Reformu Işığında Fransa'daki Yarı Başkanlık Sistemi', Ankara Barosu Dergisi, 2012/3, s. 292-316.
- Durdu, Mehmet Burak. 'Osmanlı Devleti'nde Jön Türk Hareketinin Başlaması ve Etkileri', OTAM Dergisi, Sayı. 14, 1990, s. 291-318.
- Dursun, Hasan. 'Süper Başkanlık Ya Da Başkancı Parlamenter Sistem: Weimar Almanya'sı İle Rusya Federasyonu Örnekleri Ve Çıkarılacak Dersler', TBB Dergisi, Sayı. 67, 2006, s. 230-284.
- Erdoğan, Mustafa. *Anayasal Demokrasi*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2010.
- Eren, Emrah Karaca. 'Başkanlık Sistemi'nin Türk Parti Sistemi Açısından Türkiye'ye Uygulanabilirliği', G.Ü. İİBF Dergisi, 3, 2002, s. 135-162.
- Ergül, Ozan. *Türk Anayasa Mahkemesi ve Demokrasi*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2007.
- Eroğlu, Müzeyyen. 'John Locke'nin Devlet Teorisi', Akademik Bakış Dergisi, Sayı. 21, 2011, s. 1-15.
- Evcimen, Günsev. 'Başkanlık Hükümet Sistemi: 'Ratio Politica'sı ve Türkiye', Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt 47, Sayı 1, 1992, s. 317-334.
- Fendoğlu, Hasan Tahsin. 'Başkanlık Sistemi', İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Cilt. 2 Sayı. 2, 2012, s. 39-60.
- Feyzioğlu, Turhan, 'Kuvvetler Ayrılığı Nazariyesi', SBOD, Cilt. 2, 1947, s. 50-60
- Gönenç, Levent. 'Türkiye'de Hükümet Sistemi Tartışmalarına Kısa Bir Bakış ve Mevcut Hükümet Sisteminin Niteliği, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı- Politika Notu', Nisan 2011, s. 1-6.
- Gözler, Kemal. 'Hukuk Açısından Monarşi ve Cumhuriyet Kavramlarının Tanımı Sorunu', Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Sayı. 54-1, s. 51-62.
- Gözler, Kemal. 'İngiltere'de Parlamento Neden ve Nasıl Ortaya Çıktı: Malî Hukukun Anayasa Hukukundan Eskiliği Üzerine Bir Deneme', Prof. Dr. Mualla Öncel'e Armağan, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 2009.
- Gözler, Kemal. *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, Ekin Basın Yayın Dağıtım, Bursa, 2011.
- Gözler, Kemal. *Anayasa Hukukuna Giriş*, Ekin Basın Yayın Dağıtım, Bursa, 2004.
- Gözler, Kemal. *Kısa Anayasa Hukuku*, Ekin Basın Yayın Dağıtım, Bursa, 2013.
- Gözler, Kemal. *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, Ekin Basın Yayın Dağıtım, Bursa, 2011.
- Gunter, Richard; Larry Diamond. 'Species Of Political Parties, A New Typology', Party Politics, Vol. 9. No. 2, p.167-199.
- Güneş, İhsan, II. Meşrutiyet Dönemi Hükümet Programları, OTAM, Sayı. 1, 1990, s. 171-269.
- Hakyemez, Yusuf Şevki. *Yeni Anayasada Türkiye'nin Hükümet Sistemi*, Ed. Murat Yılmaz, Yusuf Tekin, SDE Analiz.

- Hakyemez, Yusuf Şevki. ‘Çoğunlukçu Demokrasi Anlayışı, Rousseau Ve Türk Anayasaları Üzerindeki Etkisi’ Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt. 52, Sayı. 4, s.69-92.
- Heady, Ferrel. ‘Karşılaştırmalı Bir Bakışla Amerikan Anayasal ve İdari Sistemleri’, Çeviren: İhtar B. Tarhanlı, İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi, Yıl. 8, Sayı. 1-3, s. 61-78.
- Hekimoğlu, Mehmet Merdan. ‘Türkiye’deki Hükümet Sistemi Tartışmalarına Eleştirel Bir Bakış’, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, Cilt. 1, Sayı. 1, 2012, s. 3-5.
- Hekimoğlu, Mehmet Merdan. Anayasa Hukukunda Karşılaştırmalı Demokratik Hükümet Sistemleri ve Türkiye, Detay Yayıncılık, Ankara, 2009.
- Heywood, Andrew. Siyaset, Liberte, Ankara, 2006.
- Heywood, Andrew. Siyasetin Temel Kavramları, Çev: Hayrettin Özler, Adres Yayınları, Ankara, 2012.
- Kahraman, Mehmet. ‘Cumhurbaşkanının Halk Tarafından Seçilmesi Ve Cumhurbaşkanlığı Seçim Kanunu’ SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, s. 263-287.
- Kahraman, Mehmet. ‘Hükümet Sistemi Tartışmaları Bağlamında Başkanlık Ya Da Yarı-Başkanlık Sistemlerinin Türkiye’de Uygulanabilirliği’, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt. 9, Sayı. 18, 2012, s. 431-457.
- Kars, H. Zafer. 1908 Devrimi’nin Halk Dinamiği, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1997.
- Keser, Hayri. ‘Türkiye ve Başkanlık Sistemi’, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt. 2, Sayı. 1, 2011, s. 23-58.
- Kuzu, Burhan. Türkiye İçin Başkanlık Sistemi, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1997.
- Kükner, Bilgen. ‘Hükümet Sistemi Seçeneklerinden ‘Başkanlı Parlamentar Sistem’ Seçeneği ve Türkiye Açısından Uygulanabilirliği’, Ankara Barosu Dergisi, 2012-2, s.279-304.
- Locke, John. Yönetim Üzerine İkinci İnceleme, Çeviren: Fahri Bakırcı, Ebabil, Ankara, 2012.
- Metin, Erhan. ‘II. Meşrutiyet Dönemi Siyasi Olayları’, <http://akademik.karatekin.edu.tr/dosyalar/13844d01d85a85bed47338e396b2aa3d/II.%20Me%C5%9Frutiyet.pdf>, (Erişim Tarihi: 27.11.2013).
- Mısır, Mustafa Bayram. ‘Meşrutiyetten Cumhuriyete: Kapitalizme Prusya Tipi Geçiş’, Praksis, Sayı. 5, s.217-255.
- Mosca, G. ‘Magna Carta’dan 20’inci Asra Kadar İngiliz Anayasa Hareketleri’ Çeviren: Mukbil Özyörük, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt. 5, Sayı. 1-4, s. 33-58.
- Moore, Barrington Jr. Diktatörlüğün ve Demokrasinin Toplumsal Kökenleri, Verso Yayıncılık, Ankara, 1989.
- Mutlusu, Ali Faruk. Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Bürokrasinin Modernleşme Sürecinde Rolü, Kamu Tercih ve Anayasal İktisat Dergisi, Cilt. 1, Sayı. 4, s. 9- 24.
- Oder, Bertil Emrah, ‘Türkiye’de Anayasa ve Anayasa Yargısı’, Tarihi Miras ve Güncel Beklentiler Arasında Türkiye, KAS, 2010, s. 191-208.

- Okandan, Recai, G. 'Milli Hakimiyet, Milli İrade Mefhumlarının ve Kuvvetler Birliği Sisteminin Esas Teşkilat Hukukumuzda Girişi', İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, Cilt. 27, Sayı. 1-4, 1961, s. 21-33.
- Onar, Erdal. Başkanlık Sistemi, Haz. Teoman Ergül, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara, 2005.
- Onar, Erdal. 'Türkiye'nin Başkanlık Veya Yarı-Başkanlık Sistemine Geçmesi Düşünülmeli Midir?', Başkanlık Sistemi, Ed. Teoman Ergül, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara, 2005.
- Örs, Birsen. 'Siyasal Temsil', I.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, No. 35, 2006, s. 1-22.
- Özbudun, Ergun. Türk Anayasa Hukuku, Yetkin Yayınları, 14. Baskı, İstanbul, 2013.
- Özbudun, Ergun. 'Hükümet Sistemleri' Yeni Türkiye, 51/2013, s. 205-207.
- Özbudun, Ergun. 'İngiltere'de Parlamento Egemenliği Teorisi', Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt. 25 Sayı. 1-2, 1968, s. 59-79.
- Özkiraz Ahmet; Berkan Hamdemir. 'Anayasacılık Hareketleri, Kapitalizm ve Osmanlı', Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt. 11, Sayı. 2, s. 59 – 78.
- Parsak, Mehmet. 'Parlamentar/Başkanlık/Yarı Başkanlık Hükümet Sistemlerine Genel Bir Bakış Ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Hükümet Sistemi', TESAV, M. No.1, s. 1-20.
- Roskin, Michael G. Çağdaş Devlet Sistemleri: Siyaset, Coğrafya, Kültür, Çeviren: Bahattin Seçilmişoğlu, (Ankara: Adres Yayınları, 2012)
- Szálágyi, Ilona Mária, 'Presidential Versus Parliamentary Systems', AARMS, Vol. 8, No.2, 2009, p. 307-314.
- Şahin, Engin. Cumhuriyet Anayasaları, (İstanbul, Beta Basım, 2012)
- Tanilli, Servet. Devlet ve Demokrasi, Say Kitap, İstanbul, 1981.
- Tanör, Bülent, Osmanlı Türk Anayasal Gelişmeleri, YKY, İstanbul, 2006.
- Tataroglu, Muhittin. 'Parlamentar ve Başkanlık Sistemlerinde Siyasi İktidar ve Bürokrasi İlişkileri ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme', Yönetim ve Ekonomi, 13/1, 2006, s. 97-119.
- Taş, Kemalettin. 'Tanzimat ve Batılılaşma Hareketlerine Sosyolojik Bir Yaklaşım', İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı. 7, s. 87- 94.
- Terzioğlu, Süleyman Sırrı. Anayasa Hukuku, Karahan Kitabevi, Ankara, 2011.
- Teziç, Erdoğan, Anayasa Hukuku, Beta Basım, İstanbul, 2012.
- Turhan, Mehmet. 'Anayasa Hukukunda Hükümet Sistemi Tartışmaları', Liberal Düşünce, Yıl. 17, Sayı. 66, Bahar 2012, s. 57-76.
- Turhan, Mehmet. Hükümet Sistemleri ve 1982 Anayasası, (Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No: 9, 1989),
- Türköne, Mümtaz'er. Siyaset, Etkileşim, İstanbul, 2012.
- Uluşahin, Nur. 'Demokratik Siyasal Rejimlerin Sınıflandırılmasında Farklı Bir Yaklaşım: 'Yarı Başkanlıktan İki Başlı Yürütme Yapılanmasına', Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt. 52, Sayı. 2, 2003, s.199-233.

- Uluşahin, Nur. ‘Türkiye’de Mevcut Hükümet Sisteminin Niteliği Ve Rejimin Başkanlık Sistemine Kaymasının Getireceği Tehdit Ve Tehlikeler’, Hukuk Ve İktisat Araştırmaları Dergisi, Cilt. 3, No. 1, 2011, s. 29-38.
- Uygun, Oktay. ‘Küreselleşme ve Değişen Egemenlik Anlayışının Sosyal Haklara Etkisi’, Anayasa Yargısı 20, Anayasa Mahkemesi Yayını, Ankara, 2003, s. 250-284.
- Uzun, Hakan. ‘Türk Demokrasi Tarihinde I. Meşrutiyet’, Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi, Cilt. 6, Sayı. 2, 2005, s. 145-162.
- Yavuz, Bülent; Bülbül, Mahmut. ‘Çift Meclis Sistemi ve Türkiye’, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Cilt. 16, Sayı. 1, 2012, s. 217-260.
- Yavuz, Bülent. ‘2007 Anayasa Değişikliğinin Doğurduğu Tereddütler ve Çözüm Yolları’, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt. 7, Sayı. 1-2, 2008, s. 1173-1214.
- Yavuz, Hasan; Bülent Tunç. ‘Avantaj ve Dezavantajlarıyla Başkanlık sistemi’, TBB Dergisi, Sayı. 81, 2009, s. 1-39.
- Yazıcı, Serap. Anayasa-I, Anadolu Üniversitesi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 2012.
- Yücel, Bülent. ‘Yarı Başkanlık Sisteminin Hükümet Modeli Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma: Fransa Modeli ve Komünizm Sonrası Polonya’, AÜHFD, Cilt. 52, Sayı. 4, 2003, s.335-364.
- Yüzbaşıoğlu, Necmi. Anayasa Hukuku El Kitabı, Beta Basım, İstanbul, 2008.